

اهواز در گذر تاریخ

قاسم کریمی‌وند

عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر

gkarimond@yahoo.com

سید سجاد طباطبایی

دانش آموخته کارشناسی باستان شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر

(تاریخ دریافت: ۱۳۹۲/۱۰/۲۳ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۲/۱۲/۲۴)

چکیده

بررسی و مطالعه شهر اهواز از دیدگاه تاریخی و باستان شناسی به شناخت سیر و تحول و رشد و شکوفایی این شهر در طول تاریخ می‌کند. علاوه بر این بررسی قومیت های گوناگون که امروزه در شهر اهواز ساکن هستند می‌تواند به شناخت جامعه و فرهنگهای موجود از دیر باز تا کنون بیانجامد. اصولاً تمدن ها در کنار رودخانه شکل گرفته اند. تمدن مصر در کنار نیل، تمدن بین النهرین در کنار دجله و فرات و تمدن چین در کنار رود زرد نمونه هایی از این رشد تمدنی است. تمدن ایلام در استان خوزستان در کنار رود خانه کارون و دز شکوفا گردید. اهواز نیز در کنار رودخانه کارون شکل گرفته و روند رو به رشد خود را در طول تاریخ طی کرده است. در این مقاله به روند تکاملی شهر اهواز از ابتدا تا دوران معاصر خواهیم پرداخت.

واژگان کلیدی: اهواز، بافت تاریخی، اقوام و فرهنگها

مقدمه

در حوزه باستان شناسی مطالعه یک تمدن و فرهنگ به دو شیوه میسر است. اولین شیوه مطالعه متون تاریخی و سفر نامه های موجود می باشد که با مطالعه آنها می توان تا حدودی نمایی از یک تمدن قدیمی را شناساند. دومین و در واقع مهمترین شیوه بررسی و شناسایی و کاوش محوطه های باستانی است. خوشبختانه از منظر متون تاریخی اطلاعات مفیدی در خصوص اهواز وجود دارد که کمک می کند جلوه های فرهنگی و تا حدودی تاریخی این شهر را بشناسیم. اما در خصوص بررسی، شناسایی و کاوش اقدامات چندانی صورت نگرفته است. کاوشهایی در زرگان و دروازه به صورت محدود انجام گردیده و همچنین بررسی هایی در بافت تاریخی شهر اهواز صورت گرفته که لازم است تداوم داشته باشند. پژوهش حاضر نتیجه یک طرح پژوهشی با عنوان مطالعه و شناخت بافت تاریخی فرهنگی اهواز است که نگارنده در شهر اهواز به انجام رسانده است. در یک بررسی علمی اصولاً پرداختن به یک جنبه از ویژگیهای مورد نظر تحقیق جوابگوی تعریف مسئله نمی باشد و بایستی از منظر کلی تمام جنبه های آنرا مورد مطالعه و بررسی قرار داد. در این مقاله تلاش بر این است تا سابقه تاریخی، ویژگیهای بافت تاریخی اهواز و اقوام ساکن در آن معرفی شوند.

موقعیت جغرافیایی اهواز

خوزستان از شمال به استان لرستان، از جنوب به استان بوشهر، از شرق به استان کهگیلویه و بویر احمد و از غرب به کشور عراق محدود می شود. استان خوزستان با پهنه ای حدود ۶۴ هزار و ۲۳۶ کیلومترمربع در جنوب باختری ایران، در ۲۹ درجه و ۵۸ دقیقه تا ۳۳ درجه و ۴ دقیقه پهنای شمالی و ۴۷ درجه و ۴۱ دقیقه تا ۵۰ درجه و ۳۹ دقیقه درازای خاوری نسبت به نیمروز گرینویچ قرار دارد. (افشار سیستانی، ۱۳۸۰، ص ۳۳)

اهواز به عنوان مرکز استان خوزستان در مرکز جغرافیایی این استان واقع شده است. شهرهای شوشتر، شوش، سوسنگرد، شادگان، خرمشهر، بندر امام، رامهرمز در پیرامون جغرافیایی شهرستان اهواز قرار گرفته اند. اهواز بین ۳۱ درجه و ۱۹ دقیقه و ۳۰ ثانیه عرض شمالی و ۴۸ درجه و ۴۰ دقیقه و ۳۰ ثانیه طول شرقی با مساحت ۷۹۲۴/۷ کیلومترمربع قرار دارد. ارتفاع آن از سطح دریا ۱۲ متر می باشد. (تقی زاده، ۱۳۸۴، ص ۳۰)

رودخانه کارون این شهر را به دو بخش شرقی و غربی تقسیم کرده است. زمینهای اطراف اهواز عمدتاً شوره زار است و برای کشاورزی مناسب نمی باشد البته در صورت زهکشی می توان از آنها بهره برداری نمود. در قسمت مرکزی خوزستان در اطراف اهواز اراضی بیشتر باتلاقی و نمکی است. (بلدیدی، ۱۳۶۷، ص ۱۴۰) رسوبات سنگین موجود در بستر رودخانه کارون در اهواز این رودخانه کهن را آزار می دهد. این رسوبات برای کشاورزی بسیار مناسب می باشند و در صورت لایروبی می توان هم رودخانه را احیا

نیست و مهمتر از آن، با خلقی بسیار، و خلیفت خویش آنجا بنشانند و بفرمود که این شهرها تمام کن، و خود با سپاه برفت از اهواز و به میسان شد. (بلعمی، ۱۳۷۳، ص ۶۰۳)

متأسفانه کاوشهای باستان شناسی به طور قطع و یقین آثاری از دوران تاریخی را به ما معرفی نکرده اند و با یستی تا انجام دقیق مطالعات باستان شناسی و رسیدن به نظر قطعی منتظر ماند. اهواز تقریباً همزمان با فتح شوشتر بین سالهای ۱۶ تا ۱۸ هجری توسط لشکر اسلام فتح گردید. اهواز در دوره اسلامی دستخوش رویدادهای گوناگون گشت و قیامی همچون تصرف زنگیان، حمله یعقوب لیث صفاری که توأم با جنگ و خونریزی بوداز جمله مهمترین این وقایع می باشند. در دوره دیلمیان اهواز رو به آبادانی نهاد. اهواز یکی از شهرهایی بود که مورد توجه خاص عضدالدوله قرار گرفت و از نظر اقتصادی و تجاری چنان توسعه پیدا کرد که همراه با خراج سالانه آن که مبلغ بیست و پنج هزار درهم بود هزار رطل شکر نیز که از نظر مرغوبیت ضرب المثل زمان خود بود برای سلطان فرستاده می شد (تقی زاده، ص ۱۳۸۴، ص ۶۳). اهواز بعدها در قرن پنجم رو به ویرانی نهاد و شوشتر به عنوان حاکم نشین انتخاب شد یکی از دلایلی که در معادلات سیاسی خوزستان از قرون میانه اسلامی کمتر نامی از اهواز در مقایسه با سایر شهرهای این استان آمده است نیز به همین موضوع برمی گردد. در زمان دولت صفویه شهر اهواز جزو بخش غربی خوزستان و از محدوده حکومتی امارت نشین حویزه بود ولی

نمود و هم از مواد آن در بخشهای دیگر مانند کشاورزی و صنعت بهره برداری کرد.

آب و هوا

آب و هوای آن در اغلب طول سال گرم است و میانگین دمای سالانه آن ۲۵ درجه سانتی گراد می باشد. در تابستانها دمای هوا به بالای ۴۵ درجه می رسد. بارش سالانه آن ۲۳۳ میلی متر گزارش شده است. بهترین زمان مناسب آب و هوایی در این شهر ماههای آذر تا اسفند می باشد. در ماههای مرداد و شهریور رطوبت هوا فوق العاده بالا می رود که باعث هوای شرجی در بیشتر روزهای این دو ماه می شود.

سابقه تاریخی اهواز

بررسیهایی که در اهواز و پیرامون آن انجام داده ایم سکونت گاهی که معرف آثار پیش از تاریخ در این شهر باشد پیدا نکرده ایم. تراکم آثار موجود در تپه های داخل و خارج شهر معرف آثاری از استقرار های دوره اسلامی است. گوردخمه های موجود در شرق اهواز و منابع و متون تاریخی که اهواز را مکانی آباد و پویا در دوران تاریخی معرفی کرده اند مؤید این نظر است که اهواز در دوران تاریخی آباد بوده است. پس لشکر بکشید به ملک [اهواز شد و ملک] اهواز، نام او بیدوفر، و او از اردشیر بگریخت، و اردشیر همه شهرهای اهواز بگرفت و به رام هرمز بنشست، بزرگتر شهری به اهواز اندر آن است، و غنیمت بسیار گرد کرد، و شهری بنا کرد نام او سوق الاهواز، امروز اندر همه اهواز چنان شهر

بناهای آن با دوره پهلوی اول یکی شده و تراکم آثار بیشتر به دوره پهلوی اول و دوم بر می گردد.

۲- بافت معماری آن ابتدا از کنار رودخانه کارون معروف به عامری شکل گرفته و رو به رشد نهاده است .

۳- محدوده بافت تاریخی اهواز پیرامون مقبره علی ابن مهزیار تا چهار راه زند و محدوده خیابانهای منتهی به خیابان آزادگان (۲۴ متری) و خیابان شریعتی (۳۰ متری) را شامل می شود .

۴- هسته اولیه شهر اهواز در ضلع شرقی رود کارون شکل گرفته اما در دوره پهلوی اول بناهای دیگری در ضلع غربی کارون که توسط پل سفید (هلالی) به یکدیگر متصل می شدند ساخته شده که عبارتند از : فضای راه آهن ، دانشکده ادبیات (سه گوش) ، ساختمان فرمانداری و بناهای مسکونی هشت بنگله و راه آهن و بناهای دیگر

۵- هسته اولیه بافت معماری در این شهر با توجه به قرار داشتن در مسیر تجاری بیشتر به شکل بازار ، سرا ، کاروانسرا ، بوده است که که رفته رفته بناهایی مانند مسجد ، حمام و بناهای مسکونی دیگر به آنها اضافه شد .

۶- معماری سنتی اهواز وارث معماری گذشته در استان خوزستان است که در این شهر تبلور یافته است .

نقش قابل توجهی در تحولات آن زمان نداشته و منابع تاریخی نیز ذکری از اوضاع سیاسی- اجتماعی این شهر در این دوره ننموده اند. (همان، ص ۷۶). در دوره ناصرالدین شاه با رونق یافتن تجارت دریائی که در سطح بین المللی بوجود آمده بود بندر و تأسیساتی در این شهر احداث گردید و مجدداً اهواز رو به رونق نهاد. نام این شهر نیز به ناصریه تبدیل شد. در ۲۷ صفر سال ۱۳۰۶ هجری قمری (۱۲۶۶ شمسی) ناصرالدین شاه کشتی رانی را برای بیگانگان آزاد کرد. البته اگر چه فرمان آزادی کشتی رانی در کارون برای همه دولتهای جهان صادر شده بود ولی فقط انگلیسی ها بودند که از این امتیاز بهره مند می شدند. زیرا علاوه بر داشتن وسائل حمل و نقل دریائی ، بواسطه نفوذی که در خلیج فارس داشتند بازار تجارت این ناحیه منحصر به آنها بود. لذا این امتیاز اگر چه فقط برای انگلیسی ها بود ولی عنوان کلیه ملل را روی آن نهاده بودند. دولت انگلیس برای کسب این امتیاز ترفندهای زیادی بکار برده بود زیرا از این طریق می توانست از کارون به اروند، بغداد و بصره راه پیدا کند و کالاهای خود را تا شوشتر انتقال داده و از آنجا به اصفهان و سایر نقاط ایران صادر نماید. هنری لایارد اولین کسی بود که اهمیت کشتی رانی را در رودکارون برای دولت انگلیس طرح نمود. (همان، ص ۹۲).

ویژگی های معماری بافت قدیم اهواز

۱- با توجه به اینکه این شهر در اواخر دوره قاجاریه بیشتر مورد توجه قرار گرفته

برای کشاورزی حاصلخیز نبوده و تنها عامل رشد این شهر را می توان تجارت کالا به مناطق دیگر دانست.

عامل شکل گیری و رشد این شهر در اصل رودخانه کارون بوده است. خاک اهواز برای کشاورزی حاصلخیز نبوده و تنها عامل رشد این شهر را می توان تجارت کالا به مناطق دیگر دانست.

اقوام ساکن در شهر اهواز

در استان خوزستان قومیت‌های مختلفی از گذشته های دور مستقر هستند که برخیز آنها بومی منطقه بوده و برخی از آنها بر اثر حادثه و اتفاقی به خوزستان آمده اند و دیگر مراجعت نکرده اند. مهمترین اقوام موجود در خوزستان عبارت است از: اعراب که استقرار آنها از مرز عراق شروع شده تا مرکز و شمال استان را نیز در بر می گیرد. این قوم بزرگ و اصیل از بومیان خوزستان به شمار می روند. با شروع جنگ تحمیلی برخی فراز آنها به اجبار به سایر استانها و شمال خوزستان مهاجرت کردند. بختیارها از اقوام اصلی و بومی خوزستان به شمار می روند که گستره آنها شمال خوزستان، چهارمحال و بختیاری، اصفهان و بخشی از لرستان را شامل می شود. شوشتریها و دزفولیها که با توجه به ویژگیهای خاص فرهنگی خویش در دو شهر شوشتر و دزفول ساکن هستند. صابئین مندایی که اقلیت بومی خوزستان هستند. اقلیت های مذهبی و مهاجرین غیر بومی از دیگر اقوام ساکن در خوزستان به شمار می روند. به هر ترتیب

۷- به دلیل رشد سریع اهواز به خصوص در دوره پهلوی اول که این شهر به عنوان مرکز خوزستان انتخاب شد و سیل مهاجرین از شهر های مختلف به منظور کار و شغل بافت سستی و مدرن آن به نوعی در هم تنیده و یک شکل واحد دارد.

۸- مصالح مورد استفاده در معماری اهواز شامل: سنگ، آجر، خشت و چوب می باشد.

۹- بدلیل اینکه ارتفاع این شهر از سطح دریا پایین است امکان حفر شبستان و شوادان آنگونه که در شمال خوزستان مرسوم بوده نبوده است. اما قرار داشتن در کنار رودخانه و استفاده از حصیر برای پوشش سقف، قرار دادن پنجره در جهت رودخانه تا حدودی گرمای تابستان را جبران می کرد.

۱۰- بافت معماری اهواز بر خلاف بافتهای تاریخی دارای چهار چوب منظم و شطرنجی شکل است که در خوزستان این ویژگی مختص شهر اهواز می باشد.

۱۱- رودخانه کارون در اهواز از شمال به جنوب این شهر را به دو بخش شرقی و غربی تقسیم کرده است. بافت تاریخی اهواز نیز به تبعیت از مسیر رودخانه کارون در کنار آن و به فرم طولی شکل گرفت و گسترش پیدا کرد.

۱۲- عامل شکل گیری و رشد این شهر در اصل رودخانه کارون بوده است. خاک اهواز

چهارمحال بختیاری و کهگلویه و بویراحمد و لرستان واقع شده است. اگر دقیق تر بخواهیم تصویری از سرزمین بختیاری داشته باشیم می توانیم بگوئیم از کوه های مجاور خرم آباد آغاز و تا کرانه خلیج فارس کشیده می شود. این سرزمین به دو بخش تقسیم می شود:

۱- کوههای سر به فلک کشیده ای که چراگاه مناسبی برای چرای گله ها و رمه های عشایر بختیاری هستند.

۲- جلگه ای که باغ ها و مزارع فراوان دارد و دهکده هایی در آن دیده می شود. بختیاریهایی که دست از کوچ برداشته اند در این مناطق ساکن و یکجا نشین شده اند. البته هستند غیر بختیاریهایی که به این مناطق آمده اند و در کنار آنها با سلامت زندگی می کنند.

مردمانی که در این بخش زندگی می کنند زبانی برای ارتباط و انتقال پیام خود دارند که به آن "بختیاری" می گویند.

برخی درباره وجه تسمه ی ایل بختیار معتقدند در واقع بختیاری از دو واژه "بخت" و "یار" تشکیل شده، یعنی کسی که بخت با او یار است برخی دیگر معتقدند بختیار نام سرداری بوده از قوم لر که از این قوم جدا شده به ناحیه چهارمحال کوچ کرده و در آنجا ایل بختیاری که همه از نوادگان او هستند را تشکیل داده. خلاصه برخی دیگر واژه بختیار را اینگونه معنی می کنند که چون از غرب آمده اند در واقع باختران بوده اند که به مرور زمان به بختیاران (بختیاریها) تبدیل شده است. ایل بختیاری به دو شعبه "هفت لنگ" و "چهارلنگ" تقسیم می شود که این دو شعبه هر

شهرهای مختلف این استان دارای خردهفرهنگهای متنوعی است که به عنوان مثلاً بهبهانی، رامهرمزی و غیره معروف هستند. در این میان اهواز به دلیل مرکز بودن چکیده ای از این اقوام را یکجا در خود دارد که در مناطق و محله های مختلف این کلان شهر از دیرباز ساکن هستند.

اعراب

این قوم دارای خصائص مشترک بسیاری با اعراب سایر سرزمینها دارند. در خوزستان مذهب تشیع دارند و به دلیل مجاورت با بختیاریها ارتباطات خوبی با یکدیگر دارند. لباس آنها معروف به دشداشه و عقال است که لباس یک دستی است که با توجه به گرمای خوزستان بسیار مناسب است.

اعراب دارای تمدنی کهن و پیشرفته بوده اند. تمدن های موجود در حوضه های تحت نفوذ آنها موید این مطلب می باشد.

تاریخ تمدن عربی لااقل از ۱۴۰۰ سال قبل از اسلام شروع می شود و اگر چه در قدم و حدود این مبدأ اختلافی بین محققین بوده و هست و بعضی حتی آن را از هزاره دوم قبل از میلاد مسیح دانسته اند. (تقی زاده، پیشین، ص ۲۹)

بختیاری ها

بختیاریها اقوام کوه نشینی هستند که مسکن آنها کوه های زاگرس میانی است، بهتر بگوییم بر اساس تقسیم بندی که اعمال شده استقرار آنها بین استان های اصفهان، لرستان، خوزستان،

استراحت گاه عمومی تبدیل شد. مردم دزفول گاهی دهان بزرگ افراد را به گشادی و بزرگی آن تشبیه می کنند هنگامی که کسی خمیازه می کشد و به طنز و شوخی به وی می گویند: دهانش مثل کت حج فرج است. (لطیف پور، ۱۳۸۷، ص ۶۷)

صبی ها

امروزه صابئین یا صبی ها در اهواز ساکن هستند اما در گذشته در دشت آزادگان و شوشتر نیز ساکن بوده اند، این اقلیت مذهبی را اصطلاحاً پیروان حضرت یحیی معرفی می کنند، برخی به دلیل ارتباط نزدیک آنها با آب به آنها اصحاب مغتسله نیز می گویند، شغل آنها بیشتر زرگری است و معمولاً دارای محاسنی بلند هستند در خصوص واژه مندا آمده است، مندا به معنی علم شناخت، ادراک و یا عرفان واژه ای از زبان آرامی شرقی است. مندایی به معنای پیران عرفان، پیروان علم الهی یا پیروان شناخت هستی است، به همین مناسبت معبد آنها به نام مندی نام دارد. (فروزنده، ۱۳۷۷، ص ۱۴).

نتیجه گیری

در مجموع مطالعه شهر اهواز بدلیل تداوم رشد آن از گذشته تا به امروز از اهمیت خاصی برخوردار است. با توجه به تغییر و تحول های سریع تکنولوژی و ماشینی شدن بافت تاریخی و جلوه های فرهنگی این شهر از حالت سنتی رو به مدرن شدن دارد. جا دارد تا مسئولین امر توجه ویژه ای به این دستاوردهای فرهنگی داشته باشند. در سالهای اخیر بناهای تاریخی با ارزشی قربانی

کدام به چند طایفه تقسیم می شوند. ایل بختیاری از طوایف مختلفی ترکیب یافته است که برخی از آنها از نژادهای دیگر هستند و به مرور زمان به تابعیت این ایل در آمدند و اکنون به نام بختیاری شناخته می شوند. (میرزائی: ۷۷، ۱۳۷۳)

شوشتری ها و دزفولی ها

از جمله افرادی که به اهواز وارد شده و در آن مستقر شده اند افرادی از دو شهر شوشتر و دزفول بوده اند که بخش عمده ایی از شهر اهواز را تشکیل می دهند و به نظر می رسد بازار شهر اهواز بیشتر در اختیار آنها باشد. بطور کلی آداب و رسوم این دو قوم بسیار نزدیک به هم می باشد و شباهت های بسیاری چه از نظر گویش زبانی و چه در حوزه فرهنگ سنتی با یکدیگر دارند.

اهالی شوشتر درباره آدم دستپاچه و شتاب زده معتقدند: آدم دستپاچه کار دو پر کنه. یعنی آدم عجول به دلیل عجول بودن کارش را درست انجام نمی دهد و مجبور می شود دوباره آن را تکرار کند. (نیرومند، ۶۵: ۱۳۸۴) اهالی دزفول در ایام تابستان در کنار رودخانه دز می رفتند و از فضا هایی که در کناره ساحل به نام کت ایجاد کرده بودن بهره می گرفتند. جایگاه اختصاصی و مناسبی برای استراحت مردم دزفول بودند یکی از این کت ها که دهانه آن از دیگران متمایز تر و بزرگ تر است به کت حج فرج موسوم است گفته شده که بانی و سازنده این کت فردی خیر به نام حاج فرج الله بوده که در ابتدا آن را برای طلاب ساخت تا در فصل تابستان برای درس خواندن در مزیقه نباشد و بعد ها به یک

آثار

- ۳ - ایجاد پژوهشکده استانی در حوزه باستان شناسی و مردم شناسی در اهواز
- ۴ - تعامل بیشتر بین سازمانها و ادارات در خصوص بافت تاریخی اهواز و حفاظت از آنها
- ۵ - تلاش برای فرهنگ سازی و توجه به جلوه های سنتی معماری و هویت قومی مردم شهر اهواز
- ۶ - ایجاد زمینه برای بازدید گردشگران از منابع غنی و اصیل تاریخی و فرهنگی موجود در اهواز

منابع

- ۱ - افشار سیستانی ، ایرج ، ۱۳۸۰، یادگارهای خوزستان باستان، ناشر روزنه، تهران
- ۲ - بدیعی ، ربیع ، ۱۳۶۷، جغرافیای مفصل ایران ، انتشارات اقبال، تهران
- ۳ - بلعمی ، ابوعلی ، ۱۳۷۳، تاریخنامه طبری، نشر البرز، تهران
- ۴ - تقی زاده ، سید حسن ، ۱۳۷۹، تاریخ عربستان و قوم عرب، ناشر فردوس، تهران
- ۵ - فروزنده ، مسعود ، ۱۳۷۷، دین صائین مندایی، انتشارات سماط، تهران
- ۶ - لطیف پور، احمد، ۱۳۸۷، دزفول در گذر زمان، انتشارات فرهنگ مکتوب، تهران
- ۷ - میرزائی، غلامرضا ، ۱۳۷۳، بختیاری ها و قاجاریه، ناشر ایل، شهر کرد
- ۸ - نیرومند، محمد باقر، ۱۳۸۴، یادی از شوشتر، انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، تهران

شیوه مدرنیسم امروزی شده اند. بنا های اولیه اهواز در راستای بازار و تجارت شکل گرفته و رشد یافته است. در این شهر سراها و کاروانسرا های متعددی وجود داشته و دارد که امروزه یا تخریب گردیده و یا در حال تخریب هستند و یا اینکه تغییر کاربری یافته اند. نگاه به اهواز نگاهی صنعتی و نفتی است و به مقوله تاریخ و فرهنگ آن کمتر توجه شده است. گفته شده دو عامل نفت و جنگ در سالهای اخیر میراث فرهنگی این شهر را به حاشیه رانده است اما به نظر می رسد امروزه عامل تکنولوژی و مدرنیسم نیز در محدود کردن میراث این شهر دخیل باشند. توجه به میراث کهن خوزستان در مرکز آن یعنی اهواز خلاصه می شود و اهواز قلب تپنده میراث کهن خوزستان و تمدن با شکوه هزاران ساله آن می باشد. امیدواریم مسئولین و صاحب نظران هر چه زود تر به خود آیند و بقایای آثار فرهنگی این شهر را حفظ و نگه داری نمایند. مرکز هر استانی کانون توجه بازدید کنندگان و گردشگران می باشد. حفظ و نگه داری این آثار و معرفی آنها گویای توجه و اهمیتی است که ما به گذشته خویش داریم و این جز افتخار و بالندگی برای ما و مردم کشور ما چیز دیگری نیست.

پیشنهادات

- ۱ - شناسایی و معرفی آثار معماری و فرهنگی شهر اهواز
- ۲ - تلاش برای مرمت و حفاظت بیشتر از این